

Kapitel av ÖB Håkan Syrén i debattboken "Våra drömmars skola", utgiven av Lärarnas Riksförbund den 15 maj 2006

Skolan och försvaret kan lära av varandra

Jag har tillbringat en stor del av mitt liv i undervisande och övande organisationer. Först grundskolan och gymnasiet, sedan den obligatoriska värnplikten och ett antal militära skolor. Jag har också verkat som trupputbildare, instruktör och lärare på olika nivåer.

När jag i dag ser tillbaka på alla dessa år som elev och lärare är det svårt att undvika jämförelser mellan skolan och försvaret. Det var – och är – två skilda världar.

I skolan hemma i Uppsala hade jag flera klasskamrater med utländsk bakgrund. Det var inget konstigt med det. Vi var nog delar i ett naturligt tvärsnitt av samhället i en svensk stad på 1960-talet.

Det förändrades när jag kom till Sjökrigsskolan för att bli officer. Där var vi bara män, och vi hade i huvudsak samma sociala bakgrund. När jag ställdes inför mina första egna soldater som ung trupputbildare mötte jag värnpliktiga från olika håll i samhället, med olika bakgrund och erfarenheter. Men det var ett viktigt undantag: vi hade då inte öppnat dörren för kvinnor.

Mycket har hänt sedan dess, men skillnaden mellan skolans värld och försvarets är på många vis lika stor i dag.

Jag får dagliga inblickar i skolans värld genom min hustru som är lärare. Därför möts skolans och försvarets verkligheter bokstavligen regelbundet hemma vid frukostbordet.

* * *

Just nu diskuteras behovet av ökad integration av nya svenskar i vårt samhälle. Det är förvisso en viktig fråga. Det är tydligt att skolan lägger ner mycket kraft på det arbetet. Jag uppfattar att segregerade stadsdelar och bostadsområden skapar rejäla utmaningar för lärare och skolledare.

Vi i försvaret anstränger oss för att skapa bättre integration från en helt annan utgångspunkt.

Vi vill bli mer som samhället i övrigt: fler kvinnor, fler med andra rötter än helsvenska, fler med erfarenhet av andra kulturer, fler med bakgrund i andra språkområden.

Ändå finns det förstås många beröringspunkter mellan skolan och försvaret. Både skolan och försvaret möter unga människor, ger dem en utbildning och förbereder dem inför viktiga uppgifter.

Men att göra jämförelsen utifrån skolplikt och värnplikt leder helt fel. Den minsta gemensamma nämnaren är snarare rollen att förmedla och värna grundläggande värden i en öppen demokrati. Både skolan och försvaret är fundamentala för vår uttalade vilja att leva i ett samhälle byggt på alla människors lika värde och rättigheter. Försvaret skall kunna vara det yttersta skyddet för demokrati och mänskliga rättigheter. Vi skall kunna försvara vårt land och

dessutom tillsammans med andra länder genomföra insatser på de platser där oroligheter och kriser uppstår. Vi skall med militära maktmedel kunna slå vakt om fred, frihet, säkerhet och demokrati – allt det som det dagliga arbetet i skolan bygger grunden till.

Den kopplingen mellan skolan och försvaret är förvisso högst verklig. En tydligare förbindelse mellan oss är det faktum att det är skolans elever som går in genom kaserngrindarna för att bli soldater.

Soldater under grundutbildning – och alla blivande officerare och civilanställda – kommer till oss med värderingar och beteendemönster från skolan, från familjen, från kompisgäng och föreningsliv.

Flera fall av kränkande behandling av värnpliktiga har – med all rätt – uppmärksammats de senaste åren. Soldater har utsatts för dåligt ledarskap av sina befäl. Vissa har kränkts av andra värnpliktiga.

Jag har reagerat starkt på varje rapport om dåligt ledarskap och bristande respekt för individen. Ingen skall kränkas på sin arbetsplats. Det handlar om människosyn. Var och en har ett stort ansvar för sitt språkbruk och sitt eget beteende. Var och en har också ett ansvar för att säga ifrån. Inte minst de värnpliktiga har ett stort ansvar.

Händer något med människor när de får en uniform på sig? Nej, uniformen döljer inte värderingar och invanda mönster.

Är det den militära miljön som skapar felaktigt beteende? Ja, kanske. En del sitter säkert i väggarna – fördomar, traditioner, gamla normer. En förändrad värdegrund är ett prioriterat strategiskt mål.

Vi skall riva de osynliga murarna mellan civil och militär personal, mellan värnpliktiga och anställda, mellan män och kvinnor.

Försvarmakten har ett stort ansvar. Jag vill inte för ett ögonblick skylla våra misslyckanden på någon annan. Men vi måste inse att dåligt ledarskap och bristande respekt är ett samhällsproblem, och därmed en viktig fråga för alla som arbetar med ungdomar, inklusive Försvarmakten. Jag bedömer att skolan och försvaret har ett särskilt ansvar att hantera frågor som har att göra med respekt och människovärde.

Skillnaderna mellan den svenska skolan och Försvarmakten är ändå betydande. En påtaglig skillnad är att alla går i skolan, men alla kallas inte till militär grundutbildning. Endast de unga männen kallas till mönstring, för flickorna är det frivilligt.

* * *

Försvarmakten befinner sig mitt i en omfattande förändring. Riksdagens försvarsbeslut 2004 innebär att kraven på vår insatsförmåga ökat.

Vi försvarar inte längre Sverige enbart genom att bevaka och skydda vårt territorium. Vi utbildar inte längre ett stort antal soldater varje år för att sedan skicka hem dem i väntan på inkallelseorder och repetitionsutbildning. I dag utbildar vi soldater till insatsförband med hög

beredskap. Det nya utbildningssystemet med kontraktсанställningar som nu införs är ett exempel på en nödvändig förändring.

Soldatrollen påverkas av detta. En soldat under grundutbildning blir mindre elev, mer kollega. Målet är att så många som möjligt av de unga män och kvinnor som tas ut till militärtjänst skall skriva kontrakt för fortsatt tjänstgöring eller beredskap.

För inte så många år sedan gjorde i princip alla män sin värnplikt. I dag är det betydligt färre som genomför militärtjänst. Är "folkförankringen" därmed i fara?

Jag tror att det finns en risk att dagens unga inte får samma naturliga kontakt med försvaret som tidigare generationer. Alla kommer inte till försvaret. Då måste försvaret komma ut till människorna på ett nytt sätt. Detta är en fråga för hela samhället.

Varför inte låta försvaret komma till skolan? Vi erbjuder redan i dag genom våra skolinformatörer information till elever och lärare i främst gymnasieskolorna. Det är en bra grund att bygga vidare på.

Vi kommer gärna och berättar mer om fredsarbete, soldatutbildning och det som erbjuds den som satsar på några år i uniform eller som civilianställd. Alla ungdomar – både män och kvinnor – har rätt att få veta vad militärtjänsten innebär, vilka möjligheter som finns, vad det innebär att ingå i det nya insatsförsvaret.

Kan vi i Försvarmakten hjälpa skolan med något? Kan vi lära elever och lärare något?

Ja, alldeles säkert. Vi kan visa vår verksamhet och låta eleverna möta soldater och officerare i en miljö som visar vilka krav som ställs på dagens insatsförband. Svenskt engagemang i det internationella fredsarbetet måste vara en angelägenhet för hela folket. Skolan bör vara en självklar plattform för upplysning om vad detta innebär.

Det vore möjligen förmätet av mig att sätta upp en kravlista till skolan och försöka göra en "beställning" av vad vi kräver av våra blivande soldater, de ungdomar som oftast kommer till sin militära grundutbildning direkt från gymnasiet. Jag vill ändå peka på några viktiga kunskaper, färdigheter och värderingar som är viktiga.

Skolan skall utbilda unga människor till toleranta, kännande individer med demokratisk grundsyn. Sådana människor blir bra soldater.

En demokratisk grundsyn med förmågan att förstå och ta till sig andra människors villkor och kulturella bakgrund är grundläggande för en soldats förmåga att verka i det nya insatsförsvaret.

Skolans demokratiska fostran är av avgörande betydelse för ett militärt försvar i ett demokratiskt land. Det är oerhört viktigt att våra soldater besjålas av de värderingar som vi är satta att försvara. Detta är inte minst viktigt i internationella insatser tillsammans med andra länders väpnade styrkor. Internationell tjänstgöring ställer höga krav på tolerans och förmåga att förstå främmande kulturer.

Det handlar inte längre om att bara kunna gräva ett skyttevärn och att hantera sitt vapen. Att vara ambassadör för fred och säkerhet i ett svenskt insatsförband i internationell miljö i dag kräver mycket mer än de allmänt kända färdigheter i väpnad strid som ändå alltid kommer att vara grundläggande.

Kunskaper i främmande språk blir naturligtvis allt viktigare. Det är en naturlig följd av internationaliseringen, och det är ett krav som vi i Försvarsmakten sannerligen inte är ensamma om att ställa på vår personal.

Fysisk förmåga som uthållighet och styrka är självklarheter för många befattningar. Samma sak gäller kunskaper i matematik, teknik och andra ämnen.

Vi i Försvarsmakten säger ibland att vi vill rekrytera ”de bästa”. Det är riktigt. Vi vill attrahera ungdomar på bred front, göra dem nyfikna på en framtid i Försvarsmakten – att göra sin värnplikt, skriva kontrakt för fortsatt tjänstgöring i ett insatsförband, göra utlandstjänst, kanske fortsätta utbildningen med sikte på att bli officer.

Jag tror att det gäller att inte vara för snäv i tankebanan när vi talar om ”de bästa”. Vi måste också – för att skapa bästa möjliga sammantagna effekt – skapa förband som är sammansatta av människor med olika bakgrund och erfarenhet.

Därför måste vi ha fler unga män och kvinnor från invandrarfamiljer i våra led. Därför måste vi ha fler kvinnor – som soldater, som officerare och på kvalificerade civila befattningar. Bredden av vår samlade kompetens skapar den styrka som är direkt avgörande för hur väl våra förband klarar av att lösa sina svåra uppgifter i oroshärdar och konfliktområden.

Under lång tid har Försvarsmakten spelat en central roll som ”integrationsmotor” och klassutjämnare i det svenska samhället. Under andra världskriget ökade behovet av officerare.

Beredskapstiden öppnade helt nya karriärmöjligheter för duktiga personer från hela samhället. Officerskårens sammansättning förändrades. Yrket blev tillgängligt för alla samhällsgrupper. Karriärvägar som tidigare varit stängda öppnades. Nya möjligheter till vidareutbildning utvecklades.

Den allmänna värnplikten fungerade i 100 år i praktiken som något av en smältdegel. Olika samhällsgrupper blandades i det militära. Hög och låg tvingades samarbeta på nya villkor och i nya roller.

Framväxten av ett mångkulturellt Sverige, globaliseringen och de tekniska framstegen ställer oss inför nya utmaningar. Samhället förändras snabbt. Behovet av integrering av nya svenskar är uppenbart.

Skolans roll är självklart avgörande i det arbetet. Försvarsmakten måste också kunna göra mycket. Alla skall få plats – även i Försvarsmakten, som soldater, som officerare. Kanske kan Försvarsmakten axla den gamla rollen som ”integrationsmotor”?

Den här bokens titel är uppfordrande för oss alla – för skolan, för försvaret, för samhället i övrigt. Ett liten land behöver förvisso nya tankar. Det nya försvaret kräver helt nya synsätt.

Väl medveten om att det är politiska beslut som skall lägga grunden till viktiga förändringar tillåter jag mig att bidra till det fria tänkande som bokens titel efterlyser genom att teckna en vision som ger begreppet värnplikt ett nytt innehåll och som sätter Försvarens verksamhet i ett tydligare samhällsperspektiv.

Kanske är framtidens pliktutbildning en utbildning för *alla* ungdomar?

Kanske en sommarkurs mellan andra och tredje gymnasieåret?

Kanske samverkar Försvaret med skolan, olika frivilligorganisationer, Räddningsverket och andra myndigheter?

En fältmässig utbildning i överlevnad, sjukvård, internationellt fredsarbete, försvarsupplysning och andra relevanta ämnen skulle kunna utgöra grunden för en plikt som är allmän i ordets rätta bemärkelse.

En avslutande mönstring skulle då ha goda förutsättningar att fånga upp intresserade och lämpliga ungdomar. Alla skulle få samma chans – inte bara de från början motiverade och intresserade ungdomar som hade fått kunskap om de möjligheter som finns.

En ny syn på värnplikten skulle då bli ett av flera verktyg mot den segregation som hotar den samhällsmodell vi är satta att värna. Försvaret – vår gemensamma organisation för fred och säkerhet – skulle få större möjlighet att hitta de bästa, det vill säga de blivande soldater som har både vilja och kompetens.

Så snart som möjligt skulle jag kunna tänka mig att Försvaret kommer till gymnasieskolorna och genomför några dagars obligatorisk försvarsutbildning som också är en förberedande mönstring för alla. Detta skulle kunna ske inom ramen för skolans verksamhet, med koppling till undervisning i samhällskunskap, internationella organisationer, nutidshistoria och yrkesorientering. En sådan kombinerad försvarsutbildning och obligatorisk förberedande mönstring skulle också göra uttagningen och värnplikten mer ”allmän” i den meningen att mönstringsplikten blir könsneutral.

Alla ungdomar – både pojkar och flickor – skulle alltså få en kortare försvarsutbildning hemma på den egna gymnasieskolan. Alla skulle genomföra en förberedande mönstring. Försvaret kommer till folket. Den som anses lämplig och är intresserad skulle kallas till en fördjupad mönstring. Därefter görs själva uttagningen.

Jag har i olika sammanhang föreslagit att mönstringsplikten skulle omfatta alla ungdomar – inte i första hand av rättviseskäl, utan för att vi behöver ett bredare urval för att få den bästa kompetensen. Den enskilda soldatens villighet att på sikt kontrahera sig för utlandstjänstgöring bör beaktas vid urvalet av dem som skall utbildas.

För att vi skall kunna bemanna den insatsorganisation som är efterfrågad krävs ett helt nytt angreppssätt. Vi behöver ett större mått av frivillighet och en bättre anpassning till den internationellt inriktade Försvarens verksamhet som efterfrågas i dag.

Vi skall utbilda färre soldater varje år. Samtidigt ökar kraven på snabbt gripbara förband. Fler soldater måste alltså finnas redo för omedelbara insatser, framför allt internationellt men också för att ge stöd till det civila samhället här hemma. Egentligen borde vi inte utbilda

någon enda soldat som inte är beredd att ställa sig till insatsorganisationens förfogande, det vill säga skriva kontrakt för beredskap eller fortsatt utbildning med följande tjänstgöring i ett insatsförband som skall kunna sättas in med kort varsel.

Under 2006 införs ett nytt soldatutbildningssystem i hela Försvarmakten. Det nya systemet följer den civila skolans terminer. Alla utbildas under två terminer. Den som klarar kraven får möjlighet att teckna kontrakt och fortsätta en tredje termin med utbildning inför tjänstgöring i ett insatsförband.

Den som vill vara med kan alltså skriva kontrakt för förbandsutbildning och kommande tjänstgöring i det förbandet, som självklart skall kunna användas både här hemma och internationellt – helt enligt de önskemål som regering och riksdag har.

Man kan förstås tänka sig andra visioner och idéer. Jag välkomnar alla förslag som kan leda till bättre kontakt mellan skolan och Försvarmakten. Jag är säker på att intresset är stort och ömsesidigt.